

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Збірник статей
VI Всеукраїнської наукової конференції
від 27 квітня 2012 р.

ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Львів 2012

Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

Гуманітарні аспекти формування особистості

Збірник статей VI Всеукраїнської наукової конференції
від 27 квітня 2012 р.

Львів – 2012

УДК 378.147:004

Оксана ВОЗНЮК, Андрій ПОЦЕЛУЙКОЛьвівська філія Дніпропетровського національного університету
залізничного транспорту ім. В. Лазаряна**ОСОБЛИВОСТІ ГУМАНІТАРНОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
СТУДЕНТІВ У ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ**

Досліджено новітні тенденції розвитку освіти в процесі світових інтеграційних процесів. Проаналізовано роль педагога у формуванні світогляду та громадянської позиції студентства.

Ключові слова: викладання, цінності, духовність, студенти, внз, гуманітаризація.

Характерною особливістю сучасного українського суспільства є поступова втрата духовно-моральних, історичних та культурно-гуманітарних пріоритетів і цінностей. Перехід до ринкових методів господарювання, розв'язання складних економічних, технічних і політичних проблем – усе це важливі завдання сьогодення. Розв'язуючи їх ми закладаємо фундамент майбутнього розвитку суспільства. Але прогрес сучасної цивілізації багато в чому обмежив можливості всебічного розвитку людини. На перший план виступила підготовка “вузького” спеціаліста, який ефективно виконує призначені йому функції, що деформує загальнокультурну підготовку людини, призводить до стандартизації особистості. Саме такі радикальні спрямування призводять до того, що в життя не втілюються нові підходи до освіти і культури, не враховується соціальна і моральна ситуація і, як наслідок, немає відчутних економічних зрушень у суспільстві. Професійна кваліфікація повинна включати в себе не тільки професійну майстерність, але і професійну соціалізацію. Вирішення цього питання визначає два основні напрями формування змісту навчання в технічному університеті. По-перше, це формування особистості самого студента, розвиток його індивідуальних якостей і особливостей, а по-друге – освоєння ним знань конкретних технологій зі спеціальності, які в майбутньому стануть засобом і змістом його професійної діяльності.

Сьогоднішня освіта страждає ізольованістю загальногуманітарного циклу дисциплін (історія, філософія, політологія, психологія, культурологія та ін.) від професійно спрямованого, що згубно впливає на становлення особистості фахівця, який не володіє духовною спадщиною і не має навичок екстраполяції досягнень у галузі інших наук на сферу

своїї діяльності. Якщо в умовах ринку вимоги до професійної підготовки постійно зростають, то гуманітарний комплекс наук конкуренції зі спеціальними дисциплінами не витримає.

Від гуманізації освіти багато в чому залежить інтелектуально-творчий потенціал особистості. Гуманітарна підготовка повинна спрямовуватись на виховання індивіда як активного і вольового суб'єкта, здатного до самостійних зусиль у навчанні. А сучасні методи викладання гуманітарних дисциплін частіше затемнюють зміст, ніж розкривають його. Це добре відчувається на прикладі студентів, які спроможні переказати все те, що їм викладали, але не в змозі використати здобуті знання у новій ситуації, їхні знання скоріше визначаються шириною обсягу, ніж глибиною розуміння. ВНЗ повинен вчити студента мати власну думку, повинен стати школою мислення, а не школою запам'ятовування і відтворення інформації.

Потреба в самоосвіті, в духовній самостійності, критична спрямованість мислення, її продуктивність у засвоєнні знань і людської культури – це риси, яких не вистачає нинішньому студентові. Це складові гуманітарної культури, що формується на всіх рівнях педагогічного процесу в навчальній, науковій і культурній діяльності студентів, і є однією із складових загальної культури спеціалістів. Висока цілісна культура створюється усім устроєм суспільного життя. При цьому освіта і виховання слугують підґрунтям, яке формує тенденції гуманізації суспільства, його основні якісні характеристики, рівень цивілізованості.

Основні принципи гуманітаризації є загальнонауковими: фундаментальність, системність у зв'язках із досягненнями природознавчих, технічних, технологічних наук, єдність історичного і логічного, національного і загальнолюдського, суспільного й особистого, теорії й практики навчання і виховання у їхній людинотворчій діяльності.

До головних структурних елементів гуманітарної освіти належать: світоглядно-філософська, соціально-політична та соціологічна складові, історична, культурологічна та філологічна, етична й естетична освіта, українознавча підготовка, еколого-природнича, політекономічна та економічна, правова освіта, психолого-педагогічна підготовка, система знань і навичок, що забезпечують здоровий спосіб життя.

Університетський статус дає можливість значно розширювати діапазон гуманітарних спеціальностей, готувати не лише спеціалістів у галузях високих технологій, а й відкрити гуманітарні факультети чи то факультети суспільного управління, проводити науково-дослідну роботу в галузі соціально-гуманітарної проблематики.

У технічних університетах у навчальний процес уведено нові дисципліни “Ділове спілкування” та “Психологія ділового спілкування й ораторська майстерність”, становленню й розвитку якої сприяли різні

галузі науки (етика, психологія, філософія, соціологія) та практики (управління, менеджмент та ін.). Проте найсуттєвіший вплив на неї, звичайно, справили етика і психологія – науки, що займаються людинознавством і вивчають одну й ту саму природу людської поведінки (але з різних боків), і чинники, що впливають на життєдіяльність людей та їхню взаємодію. Враховуючи те, що спілкування є однією з центральних проблем, через призму якої вивчаються питання сприймання й розуміння людьми одне одного, лідерства й керівництва, згуртованості і конфліктності, міжособистісних взаємин, спілкування допомагає глибше розглянути процес міжособистісної взаємодії.

Інтерес до спілкування виявляють представники різних наук, бо воно є багатовимірним, багаторівневим феноменом. Філософи, наприклад, аналізують спілкування як спосіб реалізації суспільних відносин, розглядають його як вид діяльності, де фіксуються суб'єктно-суб'єктні відносини, досліджують вплив спілкування на формування особистості. Дослідження проблем спілкування в загальнофілософському плані є методологічною основою, на якій базується вивчення цього феномена в інших наукових дисциплінах, наприклад, в етиці, психології, соціології, медицині, педагогіці.

Цікаво, що в основному із розуміння ролі й знання механізмів спілкування виник менеджмент як функція з керівництва людьми і галузь людського знання, що допомагає здійснити цю функцію [9, с. 14]. Менеджер і керівник витрачають на спілкування 50-90% робочого часу, щоб реалізувати свою роль у міжособистісних взаєминах, інформаційному обміні та у процесі прийняття рішень і виконанні управлінських функцій планування, організації та контролю. Тому спілкування для них – процес, який пов'язує всі основні види управління. 75% американських, 63% англійських і 85% японських підприємців вважають, що неефективне спілкування є основною перешкодою на шляху досягнення позитивного результату в їхній діяльності, тобто нерезультативне спілкування – одна з основних причин виникнення проблем у їхній роботі [5, с. 3]. Спілкування стало основою маркетингу і його головним методом. Спеціалісти з маркетингу повинні знати запити та бажання споживачів тільки з перших уст, зустрічатися особисто з клієнтами, кожен з яких має свої риси характеру, темперамент, звички тощо. Головне гасло маркетингу: “Споживачі вимагають від виробників спілкування. Вони хочуть, щоб з Вами було легко спілкуватися” [10, с. 6].

Отже, спілкування – це міжособистісна і міжгрупова взаємодія, основу якої становить пізнання одне одного й обмін певними результатами психічної діяльності (інформацією, думками, почуттями, оцінками тощо) [2, с. 7]. Інакше кажучи, спілкування – це взаємодія двох або більше людей, спрямована на узгодження та об'єднання зусиль з метою налагодження

взаємин і досягнення загального результату. Без спілкування неможливе існування людського суспільства й окремої людини.

У технічних ВНЗ використовуються різноманітні засоби і методи формування творчих здібностей студентів. Цікавими є запропонований Б. Клегом і П. Бичем [8, с. 32] ряд вправ і технік, вживаних для розвитку творчих здібностей у вищих технічних навчальних закладах.

Вправа “Піддай все сумніву” є оцінюванням, наприклад, газетної статті пов’язаної із спеціальністю, або політичної промови. Ця вправа дозволяє розвинути здатність оцінки своїх і чужих припущень, навчитися перевіряти їхню достовірність і адекватність. Техніка “Досконалість” функціонує таким чином: формулюється проблема, пов’язана з проблематикою теми. Формулювання повинне відображати прагнення до досконалості. Наприклад, якщо студент хоче довідатися “за рахунок чого можна збільшити продаж”, потрібно додати “збільшити продаж на 100%”. Основна мета – подолати ординарність і повсякденність. Відзначимо, що ця техніка ефективна при виборі напряму роботи, наприклад, на старших курсах над дипломними і курсовими проектами з різних спеціальностей. Техніка “Компоненти” пропонує розділити проблему на частини і розібратися з кожною частиною окремо. Ця техніка використовується для формування детального плану дій при вирішенні проблем.

Для досягнення найбільшої ефективності вищої технічної освіти при формуванні всебічно розвинутого і конкурентноздатного фахівця в рамках відповідних принципів і підходів до вищої професійної освіти має бути створене гуманітарне середовище (ГС), в якому реалізуються цілі і завдання, поставлені перед сучасною вищою професійною освітою. ГС – це своєрідний комплекс психологічних, педагогічних, професійних, організаційних і морально-правових заходів, що в сукупності є поєднанням різних умов, чинників, засобів, технологій і методик активізації й інтенсифікації в межах вузу. Таким чином, сучасна гуманітарна освіта покликана системно знайомити студентів із накопиченим світовим культурним знанням про людське суспільство, соціальне призначення особистості, з сутністю культури як світу людини, формуючи у молодого спеціаліста високі гуманістичні якості цивілізованого співжиття. Місце і роль гуманітарних дисциплін характеризується їхнім впливом на процес соціалізації. Вони мають допомогти людині:

- зрозуміти себе;
- з’ясувати психологічні механізми власної поведінки (психологія);
- визначити сутнісні характеристики суспільства, основні його елементи, закони і принципи взаємодії між ними, місце і роль людини в суспільстві, норми соціальної взаємодії (соціальна філософія, етика, право, соціологія);

- освоїти надбання світової і української культури (українознавство, світова та українська культура, культурологія, релігієзнавство);
- збагатитись світовим і вітчизняним соціальним досвідом, закономірностями історичного розвитку світового товариства і своєї батьківщини (всесвітня історія, історія України);
- навчитись цивілізованому спілкуванню з навколишнім середовищем, жити у злагоді з природою, оберігати і підтримувати її як умову спільного існування та розвитку (екологія, соціальна екологія);
- і, нарешті, навчитись мислити, зрозуміти цілісність і багатомірність світу, сенс людського буття (філософію).

Отже, гуманітарна освіта має формувати в людині як суб'єкта соціалізації наукове бачення сутності й механізмів соціалізації, а також допомогти їй адекватно оцінити можливості для своєї самореалізації і міру відповідності для цього власного потенціалу й зусиль.

Гуманітаризація освіти в технічному університеті повинна призвести до того, щоб ми готували студента не тільки як висококваліфікованого фахівця, а як майбутню освічену, розвинену, культурну людину, моральні принципи якої не дозволяли б їй бути поганим фахівцем. Вища школа повинна, перш за все, "виводити в люди", а вже потім – в інженери, менеджери, програмісти, науковці. Окрім того, гуманітарні дисципліни мають слугувати теоретичною базою реформи виховання, науковим забезпеченням його гуманізації. Саме на фундаменті сучасних наукових знань про людину як об'єкта-суб'єкта соціалізації, про суспільство та культуру як соціальне середовище соціалізації, про сам її процес та його механізми (зокрема, освіту й виховання), про взаємодію з довкіллям повинне спиратися сучасне виховання. Інакше кажучи, гуманітарні дисципліни мають озброювати педагогів методологією наукового бачення:

- виховання і вихователя як учасників виховного процесу; навколишнього суспільного і природного середовища як умов виховання;
- соціалізації як процесу взаємодії людини і суспільства з освоєнням цінностей, культури, традицій, моделей освіти і виховання як механізмів соціалізації у їхній взаємодії з іншими інститутами й механізмами.

У такому контексті зв'язок спеціальних та гуманітарних дисциплін допоможе реальному баченню об'єкта виховання, адекватному уявленню про вплив конкретних умов соціального життя, розумінню місця і виховання в суспільстві, їхніх функцій і ролі в соціальних процесах.

Діапазон циклу гуманітарних дисциплін у робочих навчальних планах технічного університету широкий і різноманітний: українська мова, ділова українська мова, історія України, філософія, релігієзнавство, конституційне право України, правознавство, основи економічної теорії, політологія, соціологія та ін. Але, на жаль, цей процес ще не отримав

належного розвитку. Основні навчальні дисципліни, до яких належить і гуманітарний цикл, за своєю концептуальною основою і змістом є такими, що не відповідають вимогам сучасності. Це виявляється в тому, що побудова навчального матеріалу має переважно оглядово-інформаційний характер, не відкриває реальних можливостей для передачі особистісно-орієнтованих знань, необхідного досвіду. Наявні перешкоди на шляху утвердження гуманітарної культури майбутніх фахівців мають і суб'єктивну зумовленість. Завдання вищої школи полягає у тому, щоб цілеспрямовано пропагувати гуманітарні знання, готувати молодь до творення добра і краси у повсякденному житті, навчанні, праці, сфері дозвілля і відпочинку. Отже, величезна роль філософії освіти у вирішенні найважливіших проблем як усього сучасного людства, так і українського народу, потребує тих суттєво нових заходів, які спрямовані на активізацію як розробку наших концептуальних основ певної дисципліни, так і на їх впровадження у всі види освітянської діяльності. Тепер в Україні серед учених, політиків, економістів щораз більше поширюється так звана концепція "нового центрizmu", яка спрямована якраз на подолання однобічності як колективістичної, так і індивідуалістичної тенденцій. Вважаємо, що подальша розробка цієї концепції на засадах синергетичної парадигми, вищенаведених ідей Грушевського та багатьох інших сучасних мислителів, які розвивають вчення, близькі до останніх парадигм, може забезпечити не лише значне прискорення темпів розвитку економіки і культури України, а допоможе нам знайти своє особливе унікальне місце в оптимізації вирішення найгостріших проблем сучасності у прогресивному розвитку людства.

Освіта і наука, культура України, незважаючи на усі недоліки, перебувають все ж на досить високому рівні розвитку, що дає надію на подолання кризових явищ та прискорення темпів нашого розвитку, на розробку того нашого варіанту філософських основ освіти, який може відіграти найважливішу роль у вирішенні цих проблем.

Загострення глобальних проблем залишає людству досить мало часу на їх вирішення. Сьогодні є дві можливості: або людство знайде нову парадигму такого вирішення та розробить механізми її впровадження через реформування освітніх систем у формуванні нових видів практичного світогляду, або усі ми приречені на загибель. Перший варіант потребує розробки методології неантагоністичного розв'язання усієї найскладнішої системи суперечностей, між особистістю і суспільством, між усіма існуючими соціумами, між людством і природою тощо. Чи можливо це зробити? Найскладніший характер цього завдання спричинив широке поширення скептичних та плюралістично-агностичних поглядів на його вирішення. Але у кожній історичній епосі,

яка ставить перед людством принципово нові проблеми, виникають і принципово нові засоби їх вирішення. Найважливішу роль, як вважає щораз більша кількість сучасних мислителів, нині почала відігравати теорія розвитку складних та надскладних відкритих систем.

Сучасний етап розвитку суспільства потребує принципово нової парадигми розв'язання головної суспільної та освітньої суперечності. Якщо раніше таке розв'язання в минулі епохи часто-густо здійснювалось шляхом антагоністичних форм, а тому і цілковитої перемоги однієї з протилежних тенденцій, то в наш час такі антагоністичні форми і стали головною причиною загострення тих глобальних проблем, які щораз більше загрожують існуванню людства. Це стосується як поглиблення суперечностей між розвитком суспільства і природою, між основними типами цивілізації і культури, між свободою людини і вимогами суспільства тощо. Тобто нова парадигма діяльності людства потребує неантагоністичних форм розв'язання усієї цієї найскладнішої системи суперечностей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев – 3-е изд. – СПб : Питер, 2001. – 228 с.
2. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М., 1988.
3. Білоусова В. О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи : монографія / В. О. Білоусова. – К. : ІЗМН, 1997. – 192 с.
4. Бузький М. П. Гуманитаризация преподавания философии в вузе / М. П. Бузький // Новые технологи обучения. Республиканский научно-методический сборник. – К., 1991. – Вып. 1. – С. 122-130.
5. Запесоцкий А. Какого человека должна сформировать сегодня система образования / А. Запесоцкий // Высшее образование в России. – 2003. – № 3.
6. Зязюн І. Молодь на шляхах свободи і демократії / І. Зязюн // Шлях освіти. – 1997. – № 3.
7. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : методичний посібник / [автор-уклад. : О Пометун, Л. Пироженко]. – К. : А.П.Н., 2002.
8. Клег Б. Интенсивный курс по развитию творческого мышления / Б/ Клег ; пер. з англ. Б. Клег, П. Бич. – М. : ТОВ "Видавництво АСТ", 2004. – 392 с.
9. Лозниця В. С. Психологія менеджменту : навч. посіб. / В. С. Лозниця – К., 1997.